Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)
(2023), 16(62), 159-182
Özgünlük kontrolü intihal.net Authenticity process
DOI No: http://dx.doi.org/10.29228/Joh.68149
Makale türü: Araştırma makalesi **Article type:** Research article
Geliş tarihi 02. 02.2023 Submitted date
Kabul tarihi 23.03.2023 Accepted date
Elektronik yayın tarihi 28.03.2023 Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information
Aydın, H., & Derinsu Dayı, S. E. (2023). Erzurum'da Eğitim Alanında Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımları Üzerine Bir Değerlendirme (1928-1938). *Journal of History School,* 62, 159-182.

ERZURUM'DA EĞİTİM ALANINDA YAPILAN KAMU HARCAMALARI VE YATIRIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1928-1938)[1]

Harun AYDIN[2] & S. Esin DERİNSU DAYI[3]

Öz

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı kamu bürokrasisinde ameli ihtiyaçları karşılamak için çağın gereklerine uygun formel bir eğitim verilmeye başlanmış, verilen bu eğitim için hem yasal düzenlemeler yapılmış, hem de yasal düzenlemelerin gerektirdiği kamu binaları inşa edilmiştir. Bu da beraberinde eğitim alanına kamu harcama ve yatırımlarını zorunlu kılmıştır. Yükseköğretim veren kurumların yanı sıra temel düzeyde eğitim veren iptidai, rüştiye ve idadiler kurulmuştur. Sultan II. Abdülhamit döneminde temel ve ortaöğretim düzeyinde eğitim veren kurumlar memleket sathına yayılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ise bu eğitim kurumlarının müfredatları çağın gereklerine göre yeniden düzenlenmiş ve bu alana ayrılan bütçeler ile yeni eğitim kurumları açılmıştır. Eğitimin geliştirilmesi amacıyla Erzurum Merkez ve kazalarında yeni okul binaları yaptırılmış ve bu doğrultuda okuma-yazma oranının artırılması sağlanmıştır. Çalışma kapsamında 1928-1938 yılları arasında Erzurum'a yapılan eğitim harcama ve yatırımlar incelenmiş, bu harcamalar şehrin sosyoekonomik ve kültürel yaşamında etkilerini daha sonraki süreçte de göstermiştir. Erzurum'da temel eğitim veren ilkokul ve liselerin açılmış, okuma-yazma seferberliği kapsamında Millet Mektepleri açılmıştır. Erzurum'da eğitim alanında başlayan çalışmalar ile daha geniş kitlelere ulaşmak için de dokuz şubesi bulunan halkevleri, Erzurum ve bazı ilçelerinde açılmıştır. Bu çalışma, arşiv belgelerinden, TÜİK'ten, ulusal ve yerel gazetelerden, telif eserlerden

[1] Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırlamakta olduğu doktora tezinden üretilmiştir.

[2] Doktora öğrencisi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, haaydin@agri.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7857-0367.
[3] Prof.Dr. Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, sdayi@atauni.edu.tr Orcid: 0000-0002-5587-9193.

istifade edilerek oluşturulmuştur. Son olarak bu makale, nitel bir çalışma olup; makalede doküman analizi tekniği kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bütçe, Eğitim, Erzurum, Kamu Harcamaları ve Yatırımları, Halkevleri

An Evaluation on Public Expenditures and Investments in Education in Erzurum (1928-1938)

Abstract

From the 19th century onwards, the Ottoman public bureaucracy began to provide formal education in accordance with the requirements of the era in order to meet the practical needs of the Ottoman public bureaucracy, and both legal regulations were made for this education and public buildings required by legal regulations were built. This necessitated public expenditures and investments in education. In addition to institutions offering higher education, iptidai, rüştiye and idadis were established to provide basic education. During the reign of Sultan Abdülhamid II, institutions providing basic and secondary education spread across the country. Since the early years of the Republic, the curricula of these educational institutions were reorganized according to the requirements of the age and new educational institutions were opened with the budgets allocated to this field. In order to improve education, new school buildings were constructed in the center and districts of Erzurum, and the literacy rate was increased accordingly. Within the scope of this study, the educational expenditures and investments made in Erzurum between 1928 and 1938 were analyzed, and these expenditures showed their effects on the socioeconomic and cultural life of the city in the following period. Primary schools and high schools providing basic education were opened in Erzurum, and National Schools were opened within the scope of literacy mobilization. In order to reach a wider audience with the educational activities that started in Erzurum, halkevleri, which had nine branches, were opened in Erzurum and some of its districts. This study is based on archival documents, TUIK, national and local newspapers, and copyrighted works. Finally, this article is a qualitative study; document analysis technique was used in the article.

Keywords: Budget, Education, Erzurum, Public Expenditures and Investments, Community Centers

GİRİŞ

Kamu harcaması kavramı, devletin çeşitli faaliyetlerini yerine getirebilmesi için, genel bütçe[4], özel bütçe[5] ve mahalli idareler bütçelerinde[6] yapılan harcamaları ifade etmektedir. Devlet harcamalarının kaynağını ise bütçeler oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2002, s. 324). Sözü edilen kavram, geniş anlamda devlet bütçesi ile yapılan harcamalara ek olarak kamu kurum ve kuruluşlarının (İdari) yaptığı harcamalar ile vergilerden muaf tutulmuş veya devletin almaktan vazgeçtiği vergi gelirlerinin toplamından oluşan harcama kalemidir. Harcama yapan kuruluşlar; Mahalli İdareler ve Sosyal Güvenlik Kurumlarıdır (Edizdoğan, 2021, s. 48; Pehlivan, 2019, s. 72).

Kamu harcamaları; cari, yatırım ve transfer harcamaları olarak üç gruba ayrılmaktadır. Eğitim, sağlık ve altyapı gibi harcamalar, büyüme ile doğrudan orantılıdır. Özellikle eğitim alanında yapılan harcamalar ve yatırımlar, bilgi ve yeni buluşları arttırdığı için büyümeye pozitif bir etki sağlamaktadır (Ulusoy, 2018, s. 32-33; Akman, 2011, s. 103-104).

Geleneksellikten modernliğe geçişte Osmanlı Devleti, 19.yüzyılda dönemin ihtiyaçlarına göre eğitimin modern bir plan ve müfredatla yürütülmesi için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda Sultan II. Mahmut döneminde İstanbul'da temel eğitim zorunlu hale getirilmiş; Yükseköğrenim düzeyinde eğitim veren Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Tıbbiye açılmıştır. Daha sonra 1845'de Maarif Meclisi kurulmuş ve belirli bir sisteme geçişin önü açılmıştır. 1857'de eğitim iş ve işlemlerinden sorumlu olmak üzere Maarif-i Umûmîye Nezareti kurulmuş ve her okulun uygulayacağı eğitim müfredatı belirlenmiştir. Okullar; ilk, orta ve lise şeklinde belirlenmiştir. 1863'te ise Darülfünun kurularak eğitim basamakları tamamlanmıştır (Tekeli, 1999, s. 60-67.). Bu bağlamda, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde eğitim alanında modernleşme çalışmalarına devam edilmiştir.

---

[44] Genel Bütçe, devlet tüzel kişiliğine dâhil olan bir sayılı cetvelde yer alan kamu kurum ve kuruluşlarının bütçesini ifade etmektedir. Bu cetvelde TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Yüksek Yargı Organları, Bakanlıklar ve bazı idari kurumlar yer almaktadır. Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi, 14. Baskı, Ankara, 2011, s. 354,

[5] Özel Bütçe, merkezi yönetim bütçesi kapsamında olup, genel bütçe dışında kalan bütçe türüdür. "*Özel bütçe, bir bakanlığa bağlı veya ilgili olarak belirli bir kamu hizmetini yürütmek üzere kurulan, gelir tahsis edilen, bu gelirlerden harcama yapma yetkisi verilen, kuruluş ve çalışma esasları özel kanunla düzenlenen bütçelerdir".* Osman Pehlivan, Kamu Maliyesi, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2018, s. 235

[6] Mahalli İdareler Bütçesi, Merkez idare içinde yer alan kuruluşların bütçeleri esas olarak genel bütçeyi, mali idareler içinde yer alan kuruluşların bütçelerini ise Mahalli İdareler Bütçesi oluşturur. Bu bütçede; İl Özel İdarelerinin oluşturmuş olduğu bütçelerdir. Abdulkadir Işık, Kamu Maliyesi, Ekin Yayınları, Bursa, 2014, s.266.

Milli Mücadele yıllarının zor koşullarında bile eğitime dair çalışmalar aksatılmamıştır. Mustafa Kemal Paşa, eğitimin milli değerler üzerine şekillenmesini istemiştir. Bu kapsamda Ankara'da 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Maarif Kongresi toplanmıştır. Kongreye 250'den fazla erkek ve kadın öğretmen katılım sağlamıştır. Kongrede ilkokul, ortaöğretim programları ve köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi konuları görüşülmüştür. Kongreye Mustafa Kemal Paşa cepheden gelerek katılım sağlamıştır (Binbaşıoğlu, 2009, s. 374; Akyüz, 1999, s. 279). Erzurum'dan bahset.

Erzurum'a Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kamu harcaması ve yatırımları yapılmıştır. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde Erzurum eğitim alanında önemli bir konum ve işleve sahip olmuştur. 19. yüzyılın sonlarından itibaren büyük eğitim kurumları Erzurum'da açılmaya başlanmıştır. Bölgede eğitim alanında Erzurum'a ilkokul, ortaokul, lise açılmıştır. Okuma-yazma seferberliği kapsamında 1929 yılından 1938 yılına kadar Erzurum Millet Mektepleri ve Ulus Okulları açılmıştır. Bu çalışmayla Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde kamu harcamaları ve yatırımları alanında bilimsel çalışmalar yapan bilim insanlarına katkı sunulması hedeflenmektedir.

1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitim Alanında Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1928)

Modernleşme sürecinin en radikal evresini 1923'te Cumhuriyet'in ilanı oluşturmaktadır. Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, ilk etapta bir maarif vizyonu hazırlamıştır. 1923 yılından itibaren Atatürk önderliğinde başlatılan modernleşme hareketleriyle birlikte 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 430 sayılı "*Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu*" ile eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'nın çatısı altında birleştirilmiştir (Resmi Gazete, 06 Mart 1924, s. 6).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş; rüştiye, idadi ve sultanî adı altından eğitim veren kurumlar ortaokul ve liseye dönüştürülmüştür. 22 Mart 1926 tarihli ve 789 sayılı Kanunun 7. Maddesi ile ortaöğretim kurumları; ilköğretim, ortaokul, lise ve köy öğretmen okulları olarak düzenlenmiştir (Kuşçi, 2021, s. 148). Daha sonraki süreçte fırsat eşitliğinin sağlanması için 17 Şubat 1926'da Medeni Kanunun[7] kabulü ile askeri okullar dışında kalan bütün okullara kadınların girmesi kabul edilmiştir (Özalp, 1977, s. 37).

19. yüzyılda yazı ve dilde sadeleşme hususu bazı Osmanlı düşünürleri tarafından da arzu edilen bir durum olarak dönemin eserlerine yansımıştır. 1863'de Osmanlı Cemiyeti İlmiyesine, Münif Paşa sunduğu bir raporda; Arap harflerinin

[7] Medeni Kanun ile ilgili ayrıntılı bilgi için BKZ. Resmi Gazete, 04 Nisan 1926, S.339, s. Yok.

birleştirilmeden yazılmasını ve Türkçe'nin ses uyumuna uygun bir şekilde kullanılmasını önermiştir. Ayrıca yakın dönemlerde Mirza Fethali Ahunzade, Encümen-i Danişe, Latin harflerinin kabulünü bile önermiştir (Ortaylı, 2014, s. 165). Bu iki örnek 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dil ve alfabe probleminin Osmanlı entelektüel camiasında tartışıldığını göstermesi bakımından kayda değerdir. İkinci Meşrutiyet döneminde de bu konu tartışılmış, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren alfabe sorunu yeniden gündeme getirilmiştir. Nihai olarak 1 Kasım 1928'da Harf Devrimi yapılmış ve Latin harflerinin kullanımı kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 3 Kasım 1928, s. 6001-6002).

1930 tarihli Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve okullarda; Türkçe, Coğrafya, Tarih, Yurt Bilgisi, Felsefe ve Yurttaşlık vb. dersleri verilmesi istenmiştir (Kuşci, 2021, s. 144). Bu dönemde eğitim alanında yapılması planlanan harcama ve yatırımlar için bütçe görüşmelerinde ödenekler tahsis edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında bütçe, yasama organının, yürütme organına bir yıl için gelirleri toplaması ve giderleri yapması için yetki ve izin verilen, gelir ve gider tahminlerinin uygulanmasını ifade eden usulün yürürlüğe konulan belgesi olarak ifade edilmektedir. Bütçe süreci dört aşamada gerçekleşmektedir. Bütçenin hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi şeklindedir (Öner, 2015, s. 153-161; Orhaner, 2007, s. 33). Türkiye'nin iktisadi politikaları ve dönemin koşulları kamu harcamalarını da etkilemiştir. 1923 yılından itibaren ülke ekonomisi, öncelikle bütçe denkliğinin sağlanması, Osmanlı dış borçlarının ödenmesi ve halkın üzerinde büyük yük haline gelen bazı vergilerin kaldırılması şeklinde düzenlenmiştir. 1923-1950 yılları arasında genel ve katma bütçeler birkaç yıl hariç sürekli denk bir şekilde gerçekleşmiştir. Özelikle 1930'lu yıllarda, korumacı-devletçi iktisat politikaları uygulanmıştır. Bu dönemde yapılan kamu harcamaları ve yatırımları ülkenin ekonomik durumu göz önüne alınarak şekillenmiştir (Aydın, 2013, s. 42-43).

1928-1938 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçelerinin başlangıç ödenekleri ve harcama kalemleri tabloda gösterilmiştir. 1928 yılından 1930 yılına kadar başlangıç ödeneklerinde artış meydana gelmiştir. 1931-1933 yılları arasında eğitime ayrılan bütçede düşüş meydana gelmiş fakat bu üç yıllık süre zarfında benzer bütçeler ayrılmıştır. Muhtemelen Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle bütçelerde bir azalma yoluna gidilmiştir. 1934-1938 yıllarını kapsayan süreçte başlangıç ödenekleri artmış, harcama ve harcamadaki bütçesel paylarda artışlar meydana gelmiştir. 1928 yılından 1938 yılına kadar olan süre zarfında Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrılan bütçenin daha fazla harcama yapıldığı tabloda görülmektedir.

Tablo 1

Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Başlangıç Ödenekleri ve Harcamaları (1928-1938) (MGB, 1992, s. 140-160)

Yıl	Başlangıç Ödenekleri	Bütçe Payı %	Harcama	Bütçe Payı %
1928	6 615 804	2,6	9 605 503	4,2
1929	8 100 009	3,2	9 316 813	3,7
1930	8 199 709	3,2	9 710 713	3,9
1931	6 593 749	3,0	7 967 105	3,3
1932	6 064 875	3,0	7 195 324	3,0
1933	6 528 327	3,2	10 004 433	3,9
1934	8 710 995	4,0	9 681 316	3,6
1935	9 058 540	3,9	10 697 138	3,5
1936	10 270 690	4,1	11 260 905	3,6
1937	12 229 371	4,3	14 289 181	3,9
1938	14 670 130	4,7	17 356 652	4,6

Tablo 2

1928-1938 Yılları Arası Milli Eğitim Bakanlığı (Personel, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun) (BDİE, 1996, s. 50)

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen	Öğrenci	Diploma Alanlar
1927-1928	6.043	15.194	461.985	-
1928-1929	6.600	15.718	477.569	26.275
1929-1930	6.662	15.308	469.071	19.823
1930-1931	6.598	16.318	489.299	21.179
1931-1932	6.713	16.973	523.611	21.928
1932-1933	6.778	15.064	567.361	24.740
1933-1934	6.383	15.123	591.169	26.680
1934-1935	6.402	15.102	647.360	30.079
1935-1936	6.275	14.949	688.102	37.700
1936-1937	6.202	14.777	714.178	42.208
1937-1938	6.700	15.775	764.691	48.638

1928-1938 yılları arasından Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bulunan okul, öğretmen, öğrenci ve diploma alan kişiler tabloda gösterilmiştir. Bir eğitim kurumun temelini o kurum bünyesinde çalışan personel ve yapılar belirlemektedir. Tabloda 1928-1938 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul sayısı yıllar itibariyle bazı yıllarda artmış bazı yıllarda ise azalmalar meydana gelmiştir. Muhtemelen böyle bir artış ve azalışın meydana gelmesinde;

Dünya Ekonomik Krizi, idari düzenlemeler, asayiş, bu kurumlarda çalışan personellerin askerlik nedeniyle kurumdan ayrılması veya öğrenci yetersizliği sebebiyle kurumun geçici süreyle kapatılması gösterilebilir. Aynı durum öğretmen sayısı da içinde geçerli olmuştur. Fakat öğrenci ve diploma alanların sayısının genel olarak artış gösterdiği tabloda görülmektedir.

2. Erzurum'a Yapılan Eğitim Harcamaları ve Yatırımları (1928-1938)

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülke genelinde eğitim alanında kamu harcamaları ve yatırımları Erzurum'da yansımıştır. 1928-1938 yılları arasında Erzurum'da çok sayıda okul açılmıştır. 1923-1924 ders yılında Erzurum'da, darülmuallimin, darüleytam, idadi mektepleri dışında, vilayet genelinde 78 erkek ve 9 kız ilkokul mektebi bulunuyordu. Bu mekteplerin 69'u tek derslik şeklinde olup bu yapıların 60'a yakını eğitim kurumları için yapılmamıştır. İlkokullarda okuyan öğrenci sayısı 4607 idi. 1925 yılında ise Erzurum genelinde bir lise, beş ortaokul ve 102 ilkokul vardı. Toplam öğrenci sayısı ise 5567 idi (Küçükuğurlu, 2008, s. 325).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanması için, 2 Mart 1926'da kabul edilen "*Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun* "lu kapsamında, Talim ve Terbiye Kurulu ve Maarif Eminliklerinin kurulmasına karar verilmiştir. Maarif Eminliği uygulamasına göre Türkiye; Ankara, Antalya, Adana, İstanbul, Edirne, Elazığ, İzmir, Konya, Gaziantep, Sivas, Erzurum, Trabzon ve Van'dan oluşan 13 mıntıkaya ayrılmıştır (Kardaş, 2015, s. 100).

Vilayet Umumi Meclisi, 1928 yılında Erzurum'a eğitim alanında harcama ve yatırımlar için 845.554 lira bütçe ayırmıştır (BCA, Fon Kodu;30.11.1.0, Yer No: 44.35.3). 1929'da ise bütçe 826.385 lira olarak belirlenmiştir (BCA, Fon Kodu;30.11.1.0, Yer No: 51.29.17). Aşağıdaki tabloda Erzurum ve ilçelerinde bulunan ilkokul sayıları verilmiştir.

Tablo 3

1927- 1932 Yılları Arasında Erzurum'da İlkokul Sayıları (BİUM, 1933, s. 16)

Öğretim Yılı	Merkezde	Köyde	Toplam
1927-1928	13	50	63
1928-1929	32	50	82
1929-1930	14	68	82
1930-1931	14	74	88
1931-1932	13	78	91

Tabloda yer alan bilgiler incelendiğinde, köylerde ilkokul sayılarında düzenli bir artış meydana gelmiştir. Okul sayısının en fazla olduğu yıl 1931-1932, en az

olduğu yıl 1927-1928 yılları arasıdır. Dönem itibariyle Erzurum'da toplam ilkokul sayısı ilk olarak 63 iken 1932 yılına gelindiğinde bu sayı 91 olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu sosyal, kültürel, iktisadi durum ve hükümet politikaları kapsamında ayrılan bütçeler, harcama ve yatırımların seyrini belirlemiştir. Erzurum ve ilçelerinde genel itibariyle okul sayılarında artış meydana geldiği tabloda görülmektedir. Fakat hangi köylerde okullar olduğu bilgisine tam olarak ulaşılmamıştır.

Erzurum'da 1929 yılı itibariyle Erkek ve Kız Muallim Mektepleri bulunmaktadır (Vakit Gazetesi, 19 Eylül 1929, s. 2). 1930 yılı içerisinde 5340 lira bedel ile Kız Muallim Mektebi inşaatına başlanılmasına karar verilmiştir (Erzurum Gazetesi, 13 Ekim 1930, s. 4). Milliyet Gazetesinin 23 Kasım 1930 tarihli "*Üzerinde Çok Çalışmaya Mecbur Olduğumuz Bir Şehir: Erzurum*" başlıklı haberinde; Erzurum Kız Muallim Mektebi, Vali Zühtü Bey tarafından yaptırılmıştır. Okulun Müdürü Lütfi Bey ve muavini Meliha Hanım'dır. Okulun yapımı 200.000 liraya mal olmuştur.(Milliyet Gazetesi, 23 Kasım 1930, s.6) 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Türkiye'nin derlenip toparlanma dönemine denk gelmiştir. Ekonomik kriz olmasıan rağmen okullar açılmış, öğretmenler yetiştirilmiştir.

Vakit Gazetesinin 23 Ağustos 1933 tarihli *"Erzurum Kız Muallim Mektebi Lağvedildi"* başlıklı haberinde Erzurum Kız Muallim Mektebi talebisinin az olması sebebiyle ve öğrenci başına masrafın fazla olması okulun lağvedilme kararı alınmış yerine bir kız orta mektebi kurulmasına karar verilmiştir. Yeni açılacak ortaokulun ise eğitim çalışmalarını lise binasında yapmasına karar verilmiştir.(Vakit Gazetesi,23 Ağustos 1933, s.6) Bölge açısından önemli bir konumda olan Erzurum Kız Muallim Mektebi, öğrenci sayısının azlığı ve harcamların fazla olması sebebiyle kapatılmıştır.

Erzurum Erkek Muallim Mektebinin inşaatının yapımı 1935 yılında durdurulmuştur. Keşif bedeli olarak 268.904 lira 96 kuruş belilenmiş ve yeniden yapılması kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu tarafından 9 Nisan 1935'de bu ödenek kabul edilmiştir (BCA, Fon Kodu;30.18.1.2, Yer No: 53.26.10.). 1928-1938 yılları arasında Erzurum vilayet bütçesinin büyük oranda eğitime tahsis edilmiştir.

Mersin Eski Millî Eğitim Müdürü Ali Bey, 55 lira maaş ile Erzurum Millî Eğitim Müdürü olarak 2 Kasım 1931'de atanmıştır (BCA,Fon Kodu; 30.11.1.0, Yer No: 66.30.9.). Vilayet Meclisi Umumi Ocak 1932 tarihli toplantısı vali uhdesinde toplanmış ve ilk mekteplerin tamiratı için toplam 6164 lira ödenek ayrılmıştır. Açılacak kurslar için ise 150 lira tahsis edilmiştir (Erzurum Gazetesi, 11 Ocak

1932, s. 2). Vilayet Umumi Meclisi'nin altıncı içtimai 1 Aralık 1933 tarihli toplantısında Milli Eğitim Müdürlüğüne tahsis edilen bütçeden Hasankale'de yaptırılmakta olan okul bina inşaatları için karar alınmıştır (Erzurum Gazetesi, 27 Şubat 1933, s. 2). Erzurum Kız Orta Mektebi'nin tamirat inşası için 1200 lira keşif bedeli belirlenmiştir (Erzurum Gazetesi, 11 Aralık 1933, s. 4). Erzurum Vilayet Umumi Meclisi'nin 18 Aralık 1933 tarihli toplantısında maarif bütçesi belirlenmiş ve yeniden inşa edilecek ilk mektep için 20.000 lira ödenek ayrılmıştır. Köy mektepleri için ise 200 lira ödenek tahsis edilmiştir (Erzurum Gazetesi, 28 Mayıs 1934, s. 2). 1933 yılı itibariyle Erzurum ve kazalarında eğitim alanında sorunalrın giderilmesi için bütçeler tahsi edilmiş ve yeni yapılar yapılmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 24 Eylül 1934 tarihli ve 80589 sayılı tezkeresi ile Erzurum Millî Eğitim Müdürlüğü'ne Mustafa Reşit Bey atanmıştır (BCA, Fon Kodu;30.11.1.0, Yer No:82.37.16.). Erzurum'da 1935 yılı itibariyle bir lise, bir erkek muallim ve bir kız orta ve Muvazene-i Hususiye'ye dâhil 17 tam devreli ve 79 birinci devreli olmak üzere 96 ilkokul vardır. İspir'in Fisirik köyünde bir ilkokul mevcuttur. Fakat okulun öğretmeni askerde olduğu için 1935 yılında faaliyet vermemektedir. 1935 yılı içerisinde özel bütçe destekli olarak halk tarafından yapılacak okullar: Merkeze bağlı köylerde; İğdasor, Ortuzu ve Ümidim, Ilıca nahiyesinde; Ilıca, Emrecik, Mürdülük ve Titkir'de, Dumlu nahiyesinde; Tufanç, Kızılkilise ve Arzıtı, Aşkale nahiyesinde; Ergemansur, Pasinler kazası, Hertev, Çöğender, Iğırbığır ve Azab köylerinde, İspir kazası, Norgah nahiyesi, Vercins, Kan köyü, Kilen ve Karakoç köyleri, Hınıs kazasında; Başköy, Mirseyid, Taşkesen ve Söylemez köyleri, Yusufeli kazasında; Sarıgöl köyü, Oltu kazasında; Örtülü köyü ve Tortum kazasında; Aha, Ödük, Kisha, Haho ve Liskav köyleri olmak üzere 37 yerleşim birimine okul yapılması planlanmıştır (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 65.433.1-27-28).

1934-1935 ders yılı içerisinde Erzurum Cumhuriyet Okulu 108 liralık bir keşifle pazarlık edilmiştir. Yoncalık ve Dumlupınar Okulu'nun onarılması için Nafia Vekilliğinden destek istenmiştir. Veysi Efendi, İsmet Paşa, Çağlayan ve Gazi Okulu onarılmıştır. Pasinler kazasına bağlı Pasinler Merkez Okulu'nun onarılması için Nafia'dan keşif istenmiştir. İspir kazası, İspir Merkez Okulu'nun onarılması için 1935 bütçesinden 2768 liralık tahsisat ayrılmıştır. Hınıs Merkez Okulu, Oltu Merkez kazası, Tercan Merkez kazasının onarılması için Nafia'dan keşif istenmiştir (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 65.433.1.). Erzurum'da bulunan ilkokullar için bütçeden 164.897 lira ödenek tahsis edilmiştir. Personel maaşları 131.110, araç ve gereçler 1451, tamirat için 7425 ve diğer masraflar için ise 130.70 lira ödenek ayrılmıştır (BİUM, 1937, s. 124).

Vilayet Umumi Meclisi'nin 19 Mart 1935 tarihindeki altıncı toplantısında Milli Eğitim bütçesi 144.657 lira olarak belirlenmiştir. İlk mekteplerin tamiratına 3780 lira ödenek ayrılarak, Muallim Mektebinden mezun olan kişiler ve araç gereç tedariği için 800 lira tahsis edilmiştir (Erzurum Gazetesi, 2 Ocak 1936, s. 2). 1935 yılında Erzurum dahilinde 1 Erkek Lisesi, 1 Erkek Muallim Mektebi, 1 Kız Orta Mektebi, 17 Tam Devreli ve 79 Birinci Devreli İlk Mektep bulunmaktadır (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 65.433.1-78.). 1935 yılında Başbakan İsmet İnönü'den, Erzurum gezisi sırasında halk çeşitli taleplerde bulunmuştur. Bu kapsamda halk, Erzurum'da bir teknik okulun bulunmadığını ve Erzurum çevresinde olan 13 şehirde de bu okulun bulunmadığını ifade etmişlerdir. Erzurum halkı, en kısa sürede Erzurum'da gerekli okulun açılması gerektiğini vurgulamıştır. Bir diğer istek ise Oltu merkezde bir ortaokul yaptırılmasıdır (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 65.433.1.).

1935 yılı itibariyle Erzurum kazalarında bulunan öğretmen sayıları şu şekildedir; Hınıs'ta 9, Tortum'da 14, Tercan'da 14, İspir'de 16, Oltu'da 19, Yusufeli'de 13, Hasankale'de 16 ve Narman'da ise 5 öğretmen bulunmaktaydı (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 65.433.1.).Erzurum Valiliği tarafından 31 Ağustos 1936 tarihinde Erzurum Muallim Mektebi inşaatı eksiltmeye konulmuştur. Keşif bedeli 242.671 lira 45 kuruş olarak belirlenmiştir (Kurun Gazetesi, 13 Eylül 1936, s. 8). Erzurum Erkek Muallim Mektebi için bütçeden 372.70 lira ödenek ayrılmıştır. Ödeneğin büyük çoğunluğu öğretmen maaşlarına ayrılmıştır (BİGD, 1938, s. 262). Erzurum Kız Muallim Okulu için bütçeden 334.02 lira ödenek tahsis edilmiştir. Öğretmen maaşları 118.22, personel maaşları 6360, malzeme 1000, iaşe 109.20, tamirat için 150 ve diğer masraflar için ise 3.150 liradır (BİUM, 1939, s. 283).

Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer tarafından Ulus Gazetesi'ne verilen demeçte; 1937 yılı içerisinde Dumlu nahiye ve Hınıs kaza merkezlerinde beşer sınıflı mektepler yapılmasına karar verildiği ve bu yıl içinde 21 okulun yapımının bitirilmesinin planlandığı belirtilmiştir (Ulus, 11 Temmuz 1937, s. 5). Erzurum Erkek Öğretmen Okulu yapısı için 242.671 lira 48 kuruş keşif bedeli belirlenmiştir (Erzurum Gazetesi, 1 Nisan 1937, s. 4). 1937 yılı itibariyle Ilıca'da yaptırılacak 5 sınıflı ilkokul inşaatı için 5097 lira 95 kuruş keşif bedeli belirlenmiştir (Erzurum Gazetesi, 22 Nisan 1937, s. 4). 1937-1938 ders yılında Erzurum'da 107 ilkokul ve 1 ortaokul bulunmaktaydı. Erzurum'a 1937-38 yılları için 622.305 lira bütçe ayrılmış, kültüre ayrılan kısım 168.532 lira olup genel bütçenin içinde % 27'lik kısmı kapsamaktadır. İlköğretim kurumları için ayrılan bütçeden, personel aylık maaşı için 135.696, tedrisat ve tesisat levazımına 998, tamirat işlerine 18.000, başka masraflara 8.738 lira olup toplam 163.432 lira ayrılmıştır. (BİUM, 1939, s. 141-145) Erzurum Erkek Muallim Mektebi'nin inşa

süreci çok uzun sürmüştür. Defalarca ihaleye çıakrılmış ve defalarca yeni ödenekler tahsis edilmiştir.

1938'de Erzurum dahilinde Ilıca, Aşkale ve Dumlu'da eğitmen okulları açılması kararlaştırılmıştır (Doğu Gazetesi, 28 Mart 1938, s. 2). Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın 1938 yılında gerçekleştirmiş olduğu *"Doğu Seyahati"* gezisi kapsamında bir dizi ziyaretlerde bulunmuştur. Bakandan Erzurum halkı çeşitli taleplerde bulunmuştur. Bu talepler doğrultusunda Erzurum'da bir kız enstitüsü, bir kütüphane, bir de sanat mektebi açılmasına karar verilmiştir. 130 bin liralık modern bir ilkokul yapılması uygun görülmüştür (Son Posta, 23 Temmuz 1938, s. 5).

Tablo 4

1926- 1939 Yılları Arası İlkokullarda Okul, Öğretmen, Öğrenci ve Diploma Alanların Sayısı (BDİE, 1973, s. 23)

Yıl	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Mezun
1926- 27	43	107	2.770	-
1934- 35	96	185	6.768	259
1939- 40	135	259	10.714	514

1927 yılı itibariyle Erzurum ve ilçelerinde 43 okul mevcut iken 1939 yılı itibariyle bu okul sayısı 135'e çıkmıştır. Yaklaşık okul sayılarında üç katı bir artış meydana gelmiştir. Öğretmen sayısına baktığımızda 107 olan öğretmen, 1939 yılı itibariyle 259 olmuştur. Dolayısıyla öğretmen sayısının iki kattan fazla arttığı görülmektedir. Öğrenci sayısı ise bu süre zarfında yaklaşık dört kat artmıştır. Mezun sayısında ise önemli bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 5

1926- 1938 Yılları Arası Ortaokul, Öğretmen, Öğrenci ve Diploma Alanların Sayısı (BDİE, 1973, s. 44)

Yıl	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Mezun
1926- 27	2	16	208	36
1934- 35	2	9	497	57
1939- 40	2	23	896	73

1927-1939 yılları arasında Erzurum'da ortaokul sayısı iki olarak bilinmektedir. Öğretmen sayısı ise ilk olarak 16 iken daha sonra bu sayı düşmüş ve akabinde 23 kişi olmuştur. Öğrenci sayısı ise yaklaşık beş kat artmıştır. Mezun sayısında iki kat artış görülmektedir.

1935-1936 yılı ortaöğretim için ayrılan bütçe ve dağılımları şu şekildedir; toplam bütçe 6264 lira, öğretmen maaşlarına 4464 lira, personel maaşlarına 1380 lira, diğer masraflara 420 lira olarak bütçe ayrılmıştır (BİUM, 1937, s. 173). Erzurum'da bulunan liselere 1937-1938 ders yılı için bütçeden 620.96 lira ödenek tahsis edilmiştir. Öğretmen maaşları 219.95 lira, personel maaşları 7942 lira, malzeme 2192 lira, iaşe 9353 lira, tamirat için 2499 lira ve diğer masraflar için ise 180.87 lira ödenek ayrılmıştır. (BİUM, 1939, s. 231) 1936-1937'de Erzurum'da bulunan ortaöğretim kurumları için bütçeden 494.04 lira ödenek tahsis edilmiştir. Öğretmen maaşlarına 215.46, personel maaşlarına 7915, malzemelere 1283, iaşeye 135.99, tamirata 150 ve diğer masraflara ise 2332 lira ödenek ayrılmıştır (BİGD, 1938, s. 217).

Tablo 6

1926- 1938 Yılları Arasında Mesleki ve Teknik Öğretim'de Öğretmen, Öğrenci ve Diploma Alanların Sayısı (BDİE, 1973, s. 75)

Yıl	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Mezun
1926- 27	1	9	139	19
1934- 35	1	7	94	24
1939- 40	1	7	203	46

Erzurum'da bu dönemde sadece bir tane meslek ve teknik eğitim veren okul bulunmaktaydı. Öğretmen sayısında ise ikinci beş yılda azalmalar meydana gelmiştir fakat mezun sayısı beş yıllık süreler içinde artış eğilimi göstermiştir. 1938 yılında vilayet ve imar birliği bütçesi dahilinde Erzurum'a 94 adet okul, apartman ve hastane için 950 bin lira ödenek ayrılmıştır (Akşam Gazetesi, 18 Ağustos 1938, s. 8).

2.1. Millet Mektepleri ve Ulus Okullarının Faaliyetleri

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren eğitime büyük bütçeler ayrılmış ve eğitimde yenileşme yoluna gidilmiştir. Türkiye'de 1 Kasım 1928'de 1353 sayılı "*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*" kabul edilmiştir. Bu kanun Resmi Gazete'de 3 Kasım 1928 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 3 Kasım 1938, s. 6001-6004; Düstur, Tertip 3,, s. 3). Harf Devrimiyle beraber ülkede okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Bu kapsamda Millet Mektepleri açılmıştır. 1928-29 yıllarında Erzurum'da 69 Millet Mektepi açılmıştır. 1930- 1931 yıllarında ise kırsal kesimlerde hızlı bir şekilde Millet Mektepleri'nin açıldığı görülmüştür. Bu dönemde toplam dershane sayısı 176'a yükselmiştir (Küçükuğurlu & Başkaya, 2014, s. 200). Erzurum Gazetesi'nin 13 Kasım 1930 tarihinde "*Millet Mektepleri*"haberin içeriğinde; 1

Kasım 1930 Cumartesi gününden itibaren Millet Mekteplerinin yeniden açılacağı ve yeni kayıtların yapılacağı ifade edilmiştir (Erzurum Gazetesi, 13 Kasım 1930, s. 4).

Vilayet Meclisi Umumiyesi Ocak 1932 tarihli toplantısı, vali uhdesinde toplanmış ve Millet Mekteplerinde çalışan öğretmenlerin toplam maaşı için 10000 lira tahsis edilmiş, burada çalışan hademeler için ise 400 lira eklenmiştir (Erzurum Gazetesi, 11 Ocak 1932, s. 2). Vilayet Meclisi Umumiyesi on birinci toplantısı 10 Ocak 1932 tarihinde gerçeklemiş olup Millet Mektepleri, muaalim ücreti ve harcamaları 5000 lira olarak kabul edilmiştir (Erzurum Gazetesi, 28 Mart 1932, s. 2). Millet Mekteplerinin açmış olduğu kurslar[8] A ve B şeklinde olmuştur. Bu kurslarda kadın, erkek, genç ve yaşlı her kesimden kişi eğitim görüp diploma almışlardır. Latin harflerinin tüm yurtta öğretilmesi ve okuryazarlık oranının artırılması noktasında Millet Mektepleri'nin büyük katkısı olmuştur.

Tablo 7

Erzurum Millet Mektebi'nin Faaliyetleri 1928- 1935 (BİUM,1934, s.16 (BİUM, 1935, s. 30))

Yıllar	**Dersane Adedi**				**Öğretmen Adedi**				**Devam Eden Kursiyer Sayısı**			
	A		**B**		**A**		**B**		**A**		**B**	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
1928-1929	125	11	13	2	125	11	13	2	4.381	398	512	115
1929-1930	99	17	44	8	100	16	45	7	3.335	579	1.234	164
1930-1931	156	17	57	7	161	12	59	5	5.402	440	1.523	165
1931-1932	56	14	42	4	60	10	44	2	2.040	368	1.262	89
1932-1933	52	7	25	3	55	4	27	1	2.242	168	682	52
1933-1934	12	2	14	5	15	-	15	-	458	54	114	-
1934-1935	21	4	25	6	25	6	25	6	497	85	117	36

[8] A Dershanelerinde Arap ve Latin harfleriyle okuma yazma bilmeyen kişiler için dört aylık eğitim verilmiştir. B Dershanelerinde ise Latin harfi bilmeyen sadece Arap alfabesi bilen kişiler için açılan iki aylık eğitim verilen kurslardır. Resmi Gazete, 24 Kasım 1928, S.1048, s. 6101-6108.

Erzurum'da açılan Millet Mektepleri'nin 1928-1935 yıllları arasında faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde tabloda verilmiştir. Dersane, öğretmen ve kursiyer sayıları detaylı olarak tabloda gösterilmiştir. Devam eden kursiyer sayısı yıldan yıla azalmıştır. Muhtemelen okuma-yazma seferberliğinin olumlu olarak sonuçlandığının göstergesidir.

1934 yılında Erzurum Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından vilayet merkezinde Çağlayan, Palandöken, Veyis Efendi ve Gazi Mekteplerinde erkekler için Millet Dershaneleri açılmıştır. Dersler cumartesi ve salı günleri olarak planlanmıştır. Okuryazar olmayanlar eğitim görmüştür (Erzurum Gazetesi, 24 Birincikanun 1934, s. 4). Erzurum'da açılan A ve B kursları ile okuma yazma seferberliği devam edilmiştir. 1934 yılında İsmet Paşa ve Cumhuriyet okullarında kadınlar için Millet Mektepleri açılmıştır. Bu iki okulda pazartesi ve perşembe günleri ders verilmiştir (Erzurum Gazetesi, 10 Birincikanun 1934, s. 4). Erkekler için ise Palandöken, Çağlayan, Veyis Efendi, Gazi Mekteplerinde kurslar açılmıştır. 1935 yılında ise Millet Mektepleri tamamen kaldırılmıştır (Küçükuğurlu & Başkaya, 2014, s. 200). 1935 yılından itibaren ise Erzurum'da Ulus Mektepleri açılmıştır.

Tablo 8

Erzurum Ulus Okullarının Faaliyetleri 1935-1938 (BİGD,1937, s.140; BİGD, 1938, s.142; BİUD, 1939, s.)

YILLAR	**Dershane Sayısı**				**Öğretmen Sayısı**		**Devam Eden Kursiyer Sayısı**			
	A		**B**				**A**		**B**	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
1935- 1936	8	2	1	-	9	1	420	52	64	-
1936- 1937	19	4	8	2	29	4	829	142	269	23
1937- 1938	26	2	1	1	27	3	845	45	35	20

Yukarıda yer alan tabloda Erzurum Ulus Okullarının 1935- 1938 yılları arasında A ve B dershaneleri, öğretmen ve kursiyer sayısı verilmiştir. Ulus Okulları genel olarak dershaneleri köyde açmışlardır. A Dershanesinde açılan kurslarda kursiyer sayısı yıldan yıla artış göstermiştir. B dershane sayısı ise 1936-1937 yılında artmış 1937-1938 yıllarında ise azalmıştır. Kadın öğretmen sayısı erkek öğretmen sayısından hep az olmuştur.

2.2. Erzurum Halkevi ve Faaliyetleri

Cumhuriyet döneminin en önemli eğitim kurumlarından biri de halkevleridir. 1931 yılında Türk Ocaklarının kendilerini feshetmesinden sonra 19 Şubat 1932'de Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır,

Eminönü, Eskişehir, Konya, Malatya ve Samsun'da açılmıştır. Erzurum Halkevi 23 Şubat 1934 senesinde Nurluzade Şükrü'nün evinde faaliyete geçmiştir (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0, Yer No: 1005.879.1.) (Erzurum Gazetesi, 26 Şubat 1934, s. 1). Erzurum Halkevi'nin esas binaya taşınma serüveni 1937 yılında başlamıştır. 17 Şubat 1937'de Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi tarafından yapılan inceleme sonucunda Erzurum Halkevi projesinin hazırlandığı keşif bedeli olarak 65.000 lira belirlendiği fakat eksiltmeye gidilerek ödenecek tutarın 10.000 lira olduğu belirtilmiştir (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 70.459.1-13.).

Erzurum Halkevi'nin inşası için şehrin batısında bulunan kabristan sahası seçilmiştir. Bu alan 7.625 metrekarelik bir kısımda CHP tarafından satın alınmış ve Erzurum Halkevi binasının yapılması kararlaştırılmıştır (Murat & Okur, 2007, s. 71). CHP tarafından binanın yapılması için 27 Mayıs 1937'de 95.000 lira keşif bedeli ile eksiltmeye konulmuştur. Bu yapının müteahhit Mustafa Topçuoğlu olmuştur. Temmuz 1937'de ise halkın ve kurum amirlerinin katılımı ile Erzurum Halkevi'nin temeli atılmıştır (Kurun, 11 Temmuz 1937, s. 7).

10 Haziran 1937'de binanın yapılması için ilk ihale yapılmıştır. Erzurum Halkevi'nin binasının inşası için Başbakan İsmet İnönü tarafından Dâhiliye Vekilliğine yazılan yazıda Erzurum Halkevi için 60.000 liranın tahsis edildiğini bildirmiştir (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 79.523.6.). 1938 yılının ilk yarısında 73.795 lira merkezden gelmiş, Erzurum'dan ise 11.000 lira gelmiş toplam 84.793 lira binanın yapımı için tahsis edilmiştir. Binanın bitmesi için ayrılan tahsisatın yetersiz alması durumunda geriye kalan paranın Erzurum tarafından karşılanması istenmiştir (Küçükuğurlu & Okur, 2007, s. 71).

Erzurum Halkevi faaliyete girdikten sonra Aralık 1934'te okuma salonu açılmıştır (Varlık Gazetesi, 20 Birincikanun 1934, s. 2). Halkevi tarafından 1935 yılında Muallim Mektebi'nde, Halk Dershaneleri açılmıştır. 19 Ocak 1935 tarihinde tek dershaneli bir ikmal kursu faaliyete başlamıştır. Kursun iki ay devam edeceği belirtilmiştir. Kursa Millet Mektebi'nden mezun olanların kabul edilmesine karar verilmiştir. Dersler iki saat Türkçe, bir saat Yurt Bilgisi, iki saat Hesap, bir saat Sağlık şeklinde planlanmıştır. Türkçe dersine İhsan Bey, Hesap dersine Salim Bey, Sağlık Bilgisi dersine Ziya Bey ve Yurt Bilgisine Şerif Bey'in ders vermesine karar verilmiştir (Erzurum Gazetesi, 14 Ocak 1935, s. 4).

Halkevlerinin bütçeleri "Halkevleri Talimatnamesi"ne göre mahalli kaynaklar tarafından sağlanması gerekirken, genel bütçeden tahsisat ayrılmıştır. 1935 yılında Türkiye geneli Halkevlerine ayrılan bütçe; 96.000 lira, 1936'da 479.880 lira, 1937'de 479.880 lira, 1938 yılında ise 479.880 lira halkevleri için ödenek ayrılmıştır. Aşağıdaki tabloda ise Erzurum Halkevi'ne ayrılan bütçe verilmiştir.

Tablo 9

Erzurum Halkevinin 1934- 1938 Yılları Arası Bütçesi (Yayla, Erzurum Halkevi Kültür Dergisi, 19 Şubat 1944, s. 47)

Yıl	Bütçe Lira	Kuruş
1934	1930	58
1935	2549	90
1936	2594	09
1937	6085	84
1938	3746	79

Erzurum Halkevi açıldıktan sonra şubelerinin aktif bir şekilde çalışmaları için bütçe hazırlanmıştır. Açıldığı ilk yıl bütçesi 1930 lira iken 1938 yılında bu bütçe 3746 liraya çıkarılmıştır. Bütçe artışıyla beraber Halkevi şehrin kültürel, ekonomik, eğitim vb. alanlarında gelişmeler sağlanmasına yardımcı olmuştur.

Erzurum Halkevinin açılışından sonra bu evlerin dokuz şubesi aktif bir şekilde *"Halkevleri Talimatnamesi"*ne göre çalışmalara başlamıştır. Vilayet dâhilinde halkı çeşitli konularda bilgilendirmek maksadıyla; konserler, konferanslar ve özel günlerde kutlamalar yapılmıştır (Akter, 2018, s. 11-13). 1934- 1938 yılları arası Erzurum Halkevi şubelerinin faaliyetleri şu şekildedir:

Dil ve Edebiyat Şubesi: Başkanlığını Lise Edebiyat Öğretmeni Sıtkı Dursunoğlu yapmıştır (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-22; Küçükuğurlu & Okur, 2007, s. 45). Bu şube tarafından 1934'te Erzurum tarihinin yeniden neşri için faaliyetlerde bulunulmuş ve etkin bir şekilde dil derlemeleri yapılmıştır (BCA. 490.1.0.0.0.984.815.2-9 ; Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935, s. 42). 1935'de Türk Dil Kurumu'nca düzenlenen Dil Kurultayına temsilci göndermişler ve öz Türkçe kelime toplamışlardır. 93 Harbi yıl dönümü nedeniyle tabyalarda bir gösteri düzenlenmiştir. 3 Temmuz günü Erzurumlular tarafından Atatürk'ün Erzurum'a geliş tarihi bayram kabul edilip kutlanmıştır. Bu şube tarafından 1936 yılında çıkarılmak üzere Erzurum Salnâmesi'ne başlanmıştır (BCA. 490.1.0.0.0.984.815.2.). 1937'de yılında da etkin bir şekilde faaliyetlere devam eden şube 3 Temmuz tarihinde çeşitli etkinlikler yapmıştır (Küçükuğurlu & Okur, s. 64). Bu şube aracılığıyla tarihi konferanslar verilmiş ve öz Türkçe kelimeler toplanmıştır.

Güzel Sanatlar Şubesi: Başkanlığını Öğretmen Hulkiye yapmıştır (BCA.490.1.0.0.0.984.815.2-22) (Küçükuğurlu & Okur, 2007, s. 47). 1934'te ulusal musikinin halk tarafından yaygınlaştırılması sağlanmıştır. 11 Kişilik bir koro oluşturulmuştur (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-10.; Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935, s. 42). 1935 yılında

bu şubenin üyesi az olduğu için yeterince faaliyet gerçekleştirememiştir. Buna rağmen bando takımı oluşturulmuştur (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.). Şube, şehrin kültürel yaşamına katkılar sağlamak için Öğretmen Tevfik Medet Gil tarafından kadınlara nakış kursu, Öğretmen Saadet Güzel tarafından ise musiki dersleri verilmiştir (Erzurum Gazetesi, 24 Nisan 1943, s. 3).

Temsil Şubesi: Temsil Şubesinin Başkanı Hususi Muhasebe Müdürü Emin Zeki Coşkun'dur (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.). 1934- 1935 yılları arasında iki piyes oynanmış ve gösteri kadrosu oluşturulmuştur (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-10.) (Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935, s. 42). 1935'te Erzurum'da sinema salonu olmadığı için şubenin faaliyeti çok az olmuştur (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.).

Spor Şubesi: Öğretmen Tahsin Bey başkanlık görevini yerine getirmiştir (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-10.) (Küçükuğurlu & Okur, 2007). 1934'te halkın spora olan ilgisinin artırılması için futbol, cirit, binicilik ve ski faaliyetleri yapılmıştır (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-10.) (Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935). 1935'te kayak malzemesi için girişimlerde bulunulmuştur. Bu şube malzeme eksikliğinden dolayı etkin bir şekilde çalışamamıştır (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.). Faaliyetlere katkı vermesi için bu şubeye 1935'de 250 liralık futbol topu İstanbul'dan getirilmiştir (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 65.433.1-21).

Sosyal Yardım Şubesi: Bu şubenin Başkanlığını Numune Hastanesi Başhekimi Sabri Tahsin Sidal yapmıştır (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-22) (Küçükuğurlu & Okur, Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri, 2007). 1934'te maddi durumu yetersiz olan yoksul halk ücretsiz muayene edilmiştir. 550 çocuk sünnet ettirilmiştir. Ankara ve İstanbul'da yaşayan yoksul Erzurumlu gençler için dernekler kurulmaya çalışılmıştır (Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935, s. 42). 1935'te 187 maddi durumu kötü hastaya bakılmış ve 98 lira masrafları ödenmiştir. Erzurum Lisesi öğrencilerinden fakir olanların 80 liralık kitap masrafları karşılanmıştır. Okula giden maddi durumu kötü olan 10 çocuk için yurt tahsis edilmiştir. Cezaevinde bulunan mahkûmlar için 40 don, 40 gömlek ve 60 mintan satın alınmıştır (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.).

1937 yılında Sosyal Yardım Şubesi üyelerinden olan doktorlar salı ve cuma günleri ücretsiz bir şekilde halkı muayene etmişlerdir. Muayene ve ilaçlar ücretsiz bir şekilde Halkevi tarafından karşılanmıştır (Doğu Gazetesi, 14 Ekim 1937, s. 2). 1937'de 485 yoksul hasta tedavi edilmiş 580 liralık ilaç ücreti Halkevi

tarafından karşılanmıştır. Bu şube yetim ve yoksul olan 27 öğrencinin barınma ve yemek ihtiyacını karşılamıştır. Yoksul olan kişilere de 200 liralık yiyecek yardımında bulunulmuştur (Doğu Gazetesi, 14 Kasım 1937, s. 5).

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Öğretmen İhsan Bey başkan olarak görev yapmıştır (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-22). Erzurum Cezaevi'nde bulunan 60 mahkûma okuma eğitimi verilmiştir (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.). 1935'te Medeni Bilgiler Kursu açılmıştır. 1935 yılı içerinde gece dersleri verilmeye başlanmıştır (Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935, s. 42). 1937 yılında 4 gece sınıfı açılmış ve 338 kişi bu derslere katılım sağlamıştır. Bu kişilerin okul araç ve gereçlerini bu şube karşılamıştır. Şubat ayında açılan gece dersleri Mayıs 1937'nin sonunda bitmiştir. 175 kişi başarılı olmuştur. Belgelerini ise dönemin Valisi Haşim İşçan vermiştir (Küçükuğurlu & Okur, s. 63). 1938'de Halkevinde ilköğretim dersleri ve Fransızca kursu açılmıştır. Fransızca kursuna 32, ilköğretim kursuna ise 45 kişi katılım sağlamıştır (Küçükuğurlu & Okur, s. 67).

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Lise Müdürü Arif Şükrü başkan olarak görev yapmıştır (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-22). 1935'te 300 ciltlik bir kütüphane meydana getirilmiş olup; Varlık Gazetesi yeniden neşredilmeye başlanılmıştır (Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935, s. 42).

Köycülük Şubesi: Erzurum Halkevi Köycülük Şubesi vilayette ve kazalarda aktif olan dokuz şubeden biridir. Bu şubenin Başkanı Sıhhiye Müdürü Salim Cimilli'dir (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-22). 1934'te köylüler için merkezi ve mülki idare arasındaki işlerini takibini yapmışlardır (Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935). 1935'te maddi durumu kötü halk ile devlet arasında aracı olmuş ve ilaç tedariki konusunda yardımcı olmuşlardır (BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.). 1937'de Köycülük Şubesi ilçelerden gelen lise eğitimi gören maddi durumu kötü olan öğrenciler için bir pansiyon açılmış ve üç öğün yemek verilmiştir. Bu iş için harcanan para 327 liradır. 1938'de ise açılan bu pansiyon Yoksullar Kurumuna devredilmiştir (Küçükuğurlu & Okur, 2007, s. 64). Bu şube tarafından köylere geziler düzenlenmiştir. Halk tarım ve hayvancılık konusunda bilgilendirilmiştir. Maddi durumu yetersiz olan öğrencilere ise çeşitli yardımlarda bulunulmuştur.

Müze ve Sergi Şubesi: Tarihçi Abdurrahim Şerif Beygu başkandır (Küçükuğurlu & Okur, 2007, s. 48). 1934'te bu kolun çalışmaları henüz istenilen düzeye ulaşmamıştır (Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1935). 1935'de Tutum ve Ekonomi Cemiyeti tarafından yerli mallar sergisi düzenlenmiştir (BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 65.433.1-23).

SONUÇ

Erzurum'a Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren eğitim alanında kamu harcaması ve yatırımları yapılmıştır. Şehirlerin gelişmişlik düzeyi, aynı zamanda bu şehirlerde verilen eğitim düzeyleriyle doğrudan ilgilidir. Bu çerçevede 1928-1938 yılları arasından sosyo-kültürel ve eğitim alanında Erzurum'da tespit edilebildiği kadarıyla önceki yıllara nazaran kamu harcaması ve yatırımları artmıştır. Ancak niceliksel olarak meydana gelen bu artışın niteliğe ne derece yansıdığına dair herhangi bir veri bu dönemde tespit edilememiştir. Daha sonraları ise bu kurumlardan mezun olanların değişik kamu görevlerinde istihdam oldukları göz önüne alındığında değişimlerin mahiyeti hakkında fikir sahibi olunabilir. Kamu bürokrasisindeki ameli ihtiyaçların karşılanması için okullaşmanın son derece önemsendiği Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu doğrultuda Erzurum'da açılan okullar önemli bir işlev icra etmişlerdir.

Harf İnkılabı kabulü sonrası kamu kurum ve kuruluşları hızlı bir şekilde yeni harflere uyum için çalışmalara başlamıştır. Erzurum'da 1929 yılından itibaren Millet Mektepleri aracılığıyla yeni harfler halka öğretilmeye başlanmıştır. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve Osmanlı'dan kalan dış borçlar sebebiyle Milli Eğitim Bakanlığı'nın Millet Mektepleri için ayırdığı bütçenin azalmasına neden olmuştur. 1935 yılından itibaren ise Erzurum Ulus okulları açılmıştır. Açılan okullar, okulları destekler bir mahiyete sahip olan Millet Mektepleri ile Ulus Okulları Erzurum'da okullaşma ve okuma yazma oranının artmasına zemin hazırlamıştır.

Erzurum merkez ve kazalarında formel eğitimin verildiği temel ve orta düzey eğitimin yanı sıra halkevlerinin açılması ile okuma yazma seferberliğine devam edilmiş, Halk Dershaneleri şubesi köylerde kurslar açmıştır. Halkevlerinin şubeleri aracılığı ile şehrin kültürel, sosyal ve ekonomik hayatına büyük katkılar sunulmuştur. Yeni kurulan Cumhuriyet'in mana ve mahiyetinin taşrada özümsenmesi için kurulan halkevleri okuryazar sayısının artırılması ve kırsal nüfusun da meydana gelen siyasal, kültürel ve sosyo-ekonomik gelişmelerden haberdar olması bakımından önemli bir işleve sahip olmuştur. Bu bağlamda Erzurum'a bağlı bazı ilçelerde Halkevlerinin şubelerinin açılması kayda değer bir gelişme olarak telakki edilebilir. Bu kapsamda 1928-1938 yılları arasında Erzurum'a eğitim alanında büyük ödenekler tahsis edilmiş hem personeller görevlendirilmiş hem de yeni eğitim kurumları açılarak okullaşma oranı artırılmıştır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-9.

BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.

BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2-10.

BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 65.433.1.

BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 70.459.1-13.

BCA, Fon Kodu; 30.11.1.0, Yer No: 44.35.3

BCA, Fon Kodu; 30.10.0.0, Yer No: 79.523.6.

BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0.0, Yer No: 984.815.2.

BCA, Fon Kodu; 490.1.0.0, Yer No: 1005.879.1.

BCA,Fon Kodu; 30.11.1.0, Yer No: 66.30.9.

BCA, Fon Kodu; 30.11.1.0, Yer No:82.37.16.

BCA, Fon Kodu; 30.18.1.2, Yer No: 53.26.10.

Resmi Gazete ve Diğer Gazeteler

Resmi Gazete, 06 Mart 1924, Sayı:63, s.6.

Resmi Gazete, 04 Nisan 1926, Sayı:339, s. Ek.

Resmi Gazete, 3 Teşrinisani 1928, Sayı:1030, s.6001-6002.

Resmi Gazete, 24 Kasım 1928, S.1048, s. 6101-6108.

Akşam, 18 Ağustos 1938, Sayı:7126, s.8.

Doğu, 30 Aralık 1937, Sayı:24, s.2.

Doğu, 14 Ekim 1937,Sayı:1, s.2.

Doğu, 14 Kasım 1937, Sayı:2, s.5.

Doğu, 28 Mart 1938, Sayı:98, s. 2.

Erzurum, 13 Ekim 1930, Sayı: 3217, s.4.

Erzurum, 13 Kasım 1930, Sayı:3220, s.4.
Erzurum, 16 Kasım 1931, Sayı:3270, s.4.
Erzurum, 11 Ocak 1932, Sayı:3278, s.2.
Erzurum, 28 Mart 1932, Sayı:3288, s.2.
Erzurum, 27 Şubat 1933, Sayı: 3335, s.2.
Erzurum, 11 Aralık 1933, Sayı: 3376, s.4.
Erzurum, 24 Aralık 1934, Sayı:3429, s.4.
Erzurum, 26 Şubat 1934, Sayı:3387, s.1.
Erzurum, 28 Mayıs 1934, Sayı:3399, s.2.
Erzurum, 10 Aralık1934, Sayı:3427, s.4.
Erzurum, 14 Ocak 1935, Sayı:3431, s.4.
Erzurum, 2 Ocak 1936, Sayı:3478, s.2.
Erzurum, 1 Nisan 1937, Sayı:3540, s.4.
Erzurum, 22 Nisan 1937, Sayı:3543, s.4.
Erzurum, 30 Ocak 1941, Sayı:3677, s.1.
Erzurum, 24 Nisan 1943, Sayı:3790, s.3.
Kurun, 13 Eylül 1936, Sayı:6709, s. 8.
Kurun, 11 Temmuz 1937, Sayı:7003, s.7.
Milliyet, 19 Şubat 1932, Sayı:2164, s.1.
Son Posta, 23 Temmuz 1938, Sayı:2866, s.5.
Ulus, 11 Temmuz 1937, Sayı:5730, s.5.
Vakit, 19 Eylül 1929, Sayı:4200, s.2.
Varlık, 20 Aralık 1934, Sayı: 1239, s.2.

Telif Eserler

Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. Gazi Kitabevi.
Akman, T. K. (2011). *Kamu Maliyesine Giriş*. İlya İzmir Yayınları.

Akter, A. (2018). Halkevleri bütçesi için bir deneme: Gelir-gider tablosunun tespiti. *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 16 (63), 1-50.

Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*. Alfa Yayınları.

Aydın, S. & Çaşkurlu E. (2013). *Kamu Maliyesi*. 2. Baskı, Gazi Kitabevi.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (BİUM). (1996). *İstatistik Göstergeler 1923-1995*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

BİUM (1933). *Maarif 1923-32 İstatistikleri*. Devlet Matbaası.

BİUM (1934). *Maarif 1928-33 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*. Devlet Matbaası.

BİUM (1935). *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*. Hüsnütabiat Matbaası.

BİGD (1937). *Kültür 1935-1936 İstatistiği*. Mehmed İhsan Matbaası.

BİUD (1938). *Kültür 1936-1937 İstatistiği*. Sakarya Matbaası.

BİUD (1939). *Maarif 1937-1938 İstatistiği*. Suhulet Basımevi.

DİE (1973). *Milli Eğitimde 50 Yıl 1923- 1973*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Binbaşıoğlu, C. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*. Anı Yayıncılık.

Erzurumluların Büyük Başbakanımız General İsmet İnönü'nüden Dilekleri, (1935). Varlık Matbaası.

Gazi M. Kemal. (2012). *Nutuk Söylev (1920-1927)*. C. II, TTK.

Gündoğdu, Ş. (2013). *Bitlis ve Bitlis Halkevi (1943-1951)*. Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, (1935). Ulus Basımevi.

Kuşci, A. (2021). *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*. İksad Yayınları.

Küçükuğurlu, M. Okur, M. (2007). *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri.* Derya Kitabevi.

Küçükuğurlu, M. (2008). *Erzurum Belediyesi Tarihi I*. Dergâh Yayınları.

Maarif Vekâleti Mecmuasi. (1929). S. 17, s. 75.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı (1992). *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991).* Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.

Orhaner, E. (2007). *Kamu Maliyesi*. Siyasal Kitabevi.

Ortaylı, İ. (2014). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. Timaş Yayınları.

Öner, E. (2015). *Kamu Maliyesi*. Nobel Yayınları.

Özalp, R. & Ataünal A. (1977). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı (Talim ve Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şurası)*. Milli Eğitim Basımevi.

Pehlivan, O. (2018). *Kamu Maliyesi*. Celepler Matbaacılık.

Seyidoğulu, H. (2002). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*. 3. Baskı, Güzem Can Yayınları.

Tekeli, İ. & İlkin, S. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*. TTK.

Toksoy, N. (2007). *Halkevleri; Bir Kültürel Kalkınma Modeli*. Orion Yayınevi.

Ulusoy, A. (2018). *Maliye Politikası*, Umuttepe Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: This study aims to identify the public expenditures and investments made in the field of education in Erzurum between 1928 and 1938. This study aims to shed light on this period by revealing the economic, social and cultural contributions of public investments and expenditures to Erzurum. The main reason for taking the city in question into consideration is that no previous research has been conducted on public expenditures and investments in this area.

Method: The study titled "Public Expenditures on Education in Erzurum in the Context of Physical Spaces and Personnel in the Republican Period (1928-1938)" has an academic approach in terms of the analysis of texts and the comparative use of sources. The study follows a systematic chronology and the developments made in the field of education in the Republican period are written within a system. The study will try to analyze the financial and social system of the cities as a whole based on general elements. The public expenditure and investment decisions of the state will have direct or indirect effects on the welfare of the society and the distribution of welfare within the country, regions and individuals.

Findings: In accordance with the nature of the modern state, after the establishment of the Republic, zoning works and operations, which were mostly managed by foundations during the Ottoman Empire, were taken under the state's responsibility and carried out by public institutions and organizations. The Republican era led to a significant increase in public expenditures and investments in the field of education. As a result, the public expenditures and investments made between 1928 and 1938 were not sufficient, contributed to the development of the city in terms of education, but are very important in terms of preparing the ground for later public expenditures. Investments in education accelerated with the Alphabet Revolution in 1928 and literacy courses were opened for women in some schools and for men in others. During this period, new institutions such as primary, secondary and high schools were opened. With the opening of the Erzurum People's House, it was instrumental in the modernization of the people in areas such as history, language, economy and education.

Conclusion and Discussion: During the Republican era, public expenditures and investments all over the country created strong ties between the people and the state. During this period, a total spending and investment policy was implemented for the development of the regions and for a more modern country. Significant expenditures and investments were made in the field of education in Erzurum between 1928 and 1938. The literacy mobilization that started with the alphabet revolution continued with the opening of new schools. In 1934, with the opening of Erzurum Halkevi, important work was carried out through the Language and Literature, Fine Arts, Representation, Sports, Social Assistance, Public Classroom and Courses, Library and Publication, Peasantry, History and Museum Branches. The branches not only carried out important work in areas such as history, language, social life and daily life, but also contributed greatly to public education.